

Bemærkninger

til Lieutenant la Cours Artikel „Om Hedernes Benyttelse“ i Tidsskrift for Landøkonomi.

Den stedse stigende Interesse, som Hedefagen med Rette har vakt i den senere Tid, har ogsaa fremkaldt ovennævnte Artikel, der synes at være fremkommen ifølge Opfordring fra det kgl. Landhusholdningselskab. Denne sidste Omstændighed i Forbindelse med Forfatterens i flere Retninger anerkjendte Dygtighed giver Artiklen en vis Vægt, og gjør det nødvendigt at imødegaa endel Urigtigheder, hvoraf den lider, og som vi skulle søge at paavise.

Den ærede Forfatter indleder sin Afhandling med den Bemærkning, at hans Betragtninger gjælde Heden i dens Almindelighed, og at der undtagelsesvis findes Hedelodder, der ligge indsprængte mellem frugtbar Agerjord i gode Egne, ligesom der i de rene Hedeegne af og til findes gode til Agerbrug skikkede Hedestrækninger, paa hvilke hans Betragtninger ikke passe. Disse Undtagelser kunne efter hans hele Udvikling kun svare til de faa rene Lerheder, der haves her i Landet. Det er hele Resten, eller som han selv udtrykker sig „den største Del af de jydskke Heder“, „Heden i dens Almindelighed“, der er Gjenstand for hans Behandling, og denne store Rest bedømmer han under Et, han skjærer alle disse Heder over een Kam med Hensyn til deres Bonitet og Egenstaber, og begaaer derved en Hoved=Feil, der jevnlig griber ind i hans øvrige Udvikling og stiller denne paa en urigtig Basis. Vi skulle dog strax bemærke, at Forfatterens Udvikling om det egentlige Agerbrug i Heden og om den urigtige Fremgangsmaade, man paa mange Steder har gjort sig skyldig i, f. Ex. ved at mærgle for stærkt, ved at afbrænde Lyngen, udbpine Jorden, i det Væsentlige kan tiltrædes af os, og vi skulle derfor ikke op=

holde os videre derved. Det er derimod navnlig den Del af Forfatterens Afhandling, der angaaer Hedeplantningen, hvormed vi fornemmelig skulle beskæftige os, og hvor hin Hensyntagen til Hedens forskellige Bonitet i saa høi Grad savnes. Forfatteren omtaler, at de mange heldige og uheldige Plantningsforsøg i vore Heder have ydet nyttig Erfaring, og at man nu temmelig sikkert kan paavise Grunden til, at Anlagene eet Sted ere lykkedes, et andet Sted mislykkedes. Forsaavidt har den ærede Forfatter vistnok Ret; men naar han derpaa, som de væsentligste Aarsager til, at mange Plantninger ere mislykkede, kun nævner et uheldigt Valg af Træsorter, en altfor tynd Beplantning og en mangelfuld Behandling af Jorden, saa maa det med Bestemthed paastaaes, at han har forbigaaet den vigtigste og væsentligste Aarsag, den nemlig, at man ikke har valgt de rette Steder i Heden til at plante paa. Forfatteren kommer senere som Hovedresultat til, at Aalen i Heden bør gennemgraves, han synes at ansee det som givet, at der i en ikke lang Fremtid vil blive Spørgsmaal om Plantning efter en større Maalestok i de Heder, hvor der findes Aal, han gjør derfor ikke alene ikke Forskiel paa vore Heder, men karakteriserer disse endog som næsten overalt aalholdige, og baserer sin hele Udvikling derpaa, uagtet en saadan Antagelse er aldeles feil.

Lader os for alting ikke paany gjøre os skyldige i at vælge et urigtigt Terrain i Heden til Beplantning. Her er Plads nok til at tumle sig paa, og vi ville i lang Tid faae mere end tilstrækkeligt Arbejde med at beplante de Heder, der egne sig til Træplantning, og ere frie for Aal, uden at behøve at ty til Aalheberne.

Hederne i Jylland findes enten paa Kullestensleret, eller paa Kullestenssandet, eller paa den store flade Slette Vest for Kullestenssandet, eller endelig paa de større eller mindre Der, som have sig op over denne flade Slette, og som tilbøielig høre til Drunkulformationen. Af disse Heder ville de paa Kullestensleret her lades ude af Betragtning, da de dels ere af mindre Betydning for Beplantningsspørgsmaalet, dels Dag for Dag opdyrkes, og snart ville forsvinde og være forandrede til frugtbare Marker.

Hederne paa Kullestenssandet udmærke sig ved et i høi Grad bakket Terrain, og her findes ikke blot Egepurrer, Levninger af gamle Egestove, men endog temmelig betydelige Ege- og Bøgestove, og i denne Afdeling, der paa den ene Side begrænses af Kullestensleret, hvorind den dog strækker lange, mer eller mindre brede Arme endog lige til Kattegattet, og paa

den anden Side af Hedefletten, er der i de senere Aar indtaget betydelige Strækninger til Beplantning med Naaletræ. Her findes i Regelen ikke Ahl af nogen større Udstrækning, og Alle ere vistnok nu enige i, at der er overveiende Sandsynlighed for, at vel udførte Plantninger paa disse Heder ville lykkes, hvad ogsaa sættes udenfor al Tvivl ved de her anlagte ældre Plantager, hvoraf vi skulle nævne Størstedelen af Gjødinggaards, Palsgaards, Silkeborgs og Stendalsgaards Plantager. Vi sige Størstedelen, fordi alle disse Plantager ligge paa Grændsen mellem Kullestenssandet og Hedefletten, og endel af denne er derfor af og til inblemmet i Plantagerne, hvor den paa en meget paafaldende Maade stadigt minder om dens Uanvendelighed til Plantning i Modsætning til, at Kullestenssandet stadigt viser gode Resultater. Af disse Heder findes mange Kvadratmile ubeplantede, og her alene er altsaa en vid Mark for Træplantning, uden at man i Regelen behøver at tage noget Hensyn til Ahl. Vi skulle til Exempel nævne Fallitsgaarde-, Finderup-, Bredsgaard-, Sjørup-, Brou-, Sevel-, Lovel-Hede, med mange flere.

Den næste Afdeling bestaaer af Hedefletten, til hvilken man næsten overalt fra Kullestenssand-Formationen stiger ned ad Bakkefrænter. Denne Slette bestaaer af en stor udstrakt Hede med et kun svagt, for Diet aldeles umærkeligt Fald fra Himmelbjergspartiet imod sydvest, vest og nordvest, og det er den, som egentlig kaldes Ahlhedede, og som alene fortjener dette Navn. Den er dog ingenlunde af ensartet Bestaafenhed; men i Reglen findes der Ahl under den, saa sammenhængende, at den ikke tilsteder Træernes Rødder nogen Gjennemgang eller tilsteder nogen Trævegetation af hidtil bekjendte Træarter. Ahlens Gjennembrydning vil her paa store Strækninger være aldeles uoverkommelig, saalænge de opdyrkede Dele af Byland ikke ere omtrent overbefolkede, og det maa desuden anses for tvivlsomt, om en Gjennembrydning af Ahlen i eller under Plantehullerne overalt vil medføre et gunstigt Resultat.

Hedefletten bestaaer nemlig af 2 væsentlig forskjellige Slags Jordbødd. En stor Del, ja maaske den største Del af Sletten dannes af sure, klæragtige Strækninger, som kun i den tørreste Aarstid ligge nogenlunde tørre. Her vil en Gjennemgravning af Ahlen under hvert Plantehul ganske vist ikke hjælpe, og det maa endog meget betvivles, at Anlæggelsen af dybe, Ahlen gjennembrydende Grøfter, [et Arbejde, der allerede er forbundet med særdeles store Bekostninger, og omtrent vil være uoverkommeligt paa større Arealer], vil medføre noget heldigt Resultat. Men selv om man kunde overkomme at grave Hullerne

gjennem Ahlen, eller at gjennemstikke den med Grøfter, maatte Plantning paa de omtalte Strækninger paa det Bestemteste fra-
raades, fordi det er en bekjendt Sag, at i Særdeleshed disse næsten hvert Aar lide af de skadelige, ødelæggende Frosttaager. Indtræder Nattefrost hen paa Foraaret, hvilket desværre ofte har været Tilfældet i de senere Aar, (undertiden er den endog indtruffen i Juni Maaned), vil man Morgenens efter see Frosttaagen leiret over den udstrakte Slette, og den vil næppe være forsvunden, før man opdager dens skadelige Virkninger: Alle de unge Skud ere som bortvisnede paa saa Timer, og der vil forløbe mindst et Par Aar, inden Skaden er redresseret, og dog aldrig helt, da mange Planter have faaet et saadant Knæk, at den næste indtrædende Frost eller anden Modgang ufeilbarlig vil tilintetgjøre dem. Gjentager Ulykken sig flere Aar efter hverandre, vil omtrent hver Plante være udgaaet, og de enkelte Overlevende ville snart beklædes med Mos- og Lavarter, og aldeles henfygne. Resultatet af de i disse Heder udførte Plantager viser tilstrækkeligt, at der aldrig burde have været plantet der. En stor Del af Feldborgs nordlige Plantage og næsten hele den sydlige bestaaer af kjeragtige flade Heder, og kun et Blit paa de beplantede Hedehjør vil overbevise om, at her skal man ikke plante. Afledning af Vandet er her, hvad der ogsaa er Tilfældet med alle Slettekjærene, saagodtsom umulig. Man veed (paa Grund af Fladernes Udstrækning og det umærkelige Fald) næppe, til hvilken Side Vandet skal ledes, og vidste man det, vilde dog Arbeidet være altfor kolossalt. Den af Forfatteren omtalte private Plantage ved Skophuset ligger paa et omtrent lignende Terrain. Vel er Lynen noget frodigere her, men den Slette, hvori Plantagen ligger, har dog hele Karakteren af en kjeragtig Hede, og det Samme gjælder om de store, næsten uoverfluelige Flader, der paa et Par Sider støde til den. Vi tro, efter vort Kjendskab til bemældte Plantage, at maatte være bestemt uenige med den ærede Forfatter i **for Tiden** eller allerede nu at opstille denne, som et Bevis paa, at Plantningsforsøg paa disse Hedestletter, ville føre til heldige Resultater.

En anden stor Del af Hedestletten bestaaer af flade, men mere tørre Strækninger, men ogsaa her vil i Reglen findes Ahl, og da de ere omgivne af og blandede imellem Kjerhederne, ville de ogsaa lide af Frosttaagen. Disse Heders Beplantning bør derfor næppe heller tilraades, og deres Tid vil og bør ialtsald først komme, naar alle de gode Heder ere beplantede. Til bemældte mere tørre Heder hører, eller maasse rettere har hørt — nemlig inden Sandflugten — nærmest den af Forfatteren

omhandlede Kompedals Plantage, hvis Jordbessaffenhed er som af ham beskrevet. Det maa vel erkjendes, at ret smukke Graner ere vorede paa det til smaa Bakker og Høie sammensøgne Sand i Kompedals-Plantage; men heraf kan ikke udledes andet eller mere, end at man bør plante, hvor Naturen selv saaledes har behandlet og tilberedt Jorden, og under ingen Omstændigheder kan deraf udledes, at man skulde søge at efterligne Naturen, og altsaa foretage saa kolossale Jordarbejder, som derhos kun vilde kunne faae nogen Betydning, naar de udføres efter en særdeles stor Maalestof, da Plantninger endog paa en Snæs Tønder Land bestemt aldrig ville lykkes ude i den vilde flade Hede, hvorhenad Vinden stryger med ustandset Kraft, og ligesom med Begjærlighed kaster sig over, hvad der vover at gjøre den Modstand. Saadanne Jordarbejder, som Forfatteren omtaler, ere mere uoverkommelige, end han synes at antage. Vi betvivle saaledes meget, at der i Schrowenhorst er udført en 3 Fod dyb Kulegravning og efterfølgende Beplantning for en Beføstning af 64 Rd. pr. Td. Land; thi denne Gravning repræsenterer Flytning med Spaden af 777 Rbfavne Jord paa hver Td. Land, og naar Udgiften til Plantning sættes til 14 Rd., bliver der saaledes for hver Rbfavn Jord at grave kun en Betaling af 6 Rigsbankstilling; til saadanne Priser kan man hertilands ikke faae sit Arbejde udført, og selv om man kunde det, vilde man hos os ikke være istand til at anvende en Arbeidskapital af 64 Rd. for at tilplante 1 Td. Land; og selv om Nogen vilde bekvemme sig hertil, er det ikke afgjort, at man paa vore Hedesletter vilde erholde en saa frodig Plantning, som paa de belgiske Hedesletter, thi Frosttaagerne vilde desuagtet virke ødelæggende.

En temmelig betydelig Del af det til Gjødinggaard Skovriderdistrikt hørende Areal nærmer sig i Sterilitet og Karakteren idet Hele til den daarlige — forøvrigt aldrig tilplantede — Del af Kompedals Plantage, og da bemælte Terrain nu engang er indtagen til Plantage, er det fuldkommen i sin Orden, at Skovrideren anvender sin rige Erfaring og utrættelige Flid paa at bringe Noget ud deraf; men vi ere fuldkommen overbeviste om, at han, naar han skulde vælge et Hedeterrain til Beplantning, aldrig vilde vælge et saadant.

Om een eller flere Generationer vil Spørgsmaalet om Hedesletternes Beplantning maasse træde frem med paahyende Nødvendighed, og af denne Grund er det tillige meget ønskeligt, at hine Plantningsforsøg i nordre Feldborg- og Randbøl-Plantagerne fortsættes ved Regjeringens Foranstaltning, for at der til den Tid kan foreligge et saa rigt Erfaringsubbytte som

muligt; men fortiden, saalænge der habes andre gode Heder, er det en Feil at henvise til Plantning paa Hedestetterne, og det er det, Forfatteren indirekte har gjort, ved at karakterisere „Heden i dens Almindelighed“ som en Ahlhede.

Forinden vi forlade dette Afsnit maa der endnu gjøres opmærksom paa, at Skovenes store Betydning som Læ mod de skarpe Vinde i en høiere Grad vil skee Fyldest med Plantninger paa de høitliggende Arealer af Kullestenssandet end paa de flade Hedestetter, og vi ledes med Overbevisningen herom naturlig hen til Betragtningen af den sidste Del af de jydske Heder, de i Hedestetten liggende store øformige Bakkepartier, der tilbøielig høre til Brunfulsformationen, og som vi derfor maaste kunne kalde Brunfulsøerne. Af disse indtager Partiet vesten og sønden for Hølstebroaa indtil 2 Mil fra Vesterhavet og indtil 1 Mil fra Stjerna, og heraf atter navnlig Herning en fremragende Plads, og det sidste Parti vil inden ikke mange Aar, og især naar Hegnsplantningen her kunde blive almindelig, kunne rivalisere med de frugtbare Eiendomme paa Østkysten i Henseende til gode og vel dyrkede Marker. Vestligt og sydligt for Herning findes store Hedepartier, der indtage betydelige Høider, og som, dels paa Grund heraf, og dels paa Grund af, at flere Dele af dem have lidt af Sandflugt, og derefter have antaget en bølget Overflade, først i en fjern Fremtid kunne ventes opdyrkede. — Disse høitliggende Arealer bør efter vor Mening fortrinnsvis vælges til Beplantning. Her findes kun undtagelsesvis Ahl, Sandet er i et passende Forhold blandet med Ler, og den høie Beliggenhed vil dels forhindre Frosttaagens skadelige Indflydelse paa de unge Planter, og dels give de anlagte Plantager større Betydning i klimatisk Henseende. Navnlig bør Opmærksomheden henledes paa Terrainet mellem Hjortsballehøiene, Bøslund og Arnborg, idet det falder imod Øst, har de største Høider imod Vest og Nordvest, er for endel bedækket med i ældre Tid sammenføjet Sand, og har en bølget Overflade. Jorden er derhos passende sand- og lerblandet, fri for Ahl og Surhed, og Enen vøjer hist og her. Endvidere bør fremhæves de store til Plantning fortrinlige Hedepartier fra Ulfborg mod Syd over Thorsted, Høver og Breining til Egeriis; Jordbunden er ligesom sønden for Herning fri for Ahl og lidt lerholdig, og Terrainet er høitliggende.

Gaaſte paa samme Maade kunne vi nævne mange gode Heder i de sydligere liggende øformige Bakkepartier mellem Varde, Ribe og Vindeballeknude, mange gode Heder i Aalborg, Hjørring og Thisted Amter, og vi tro ikke at feile, naar vi paaſtaa, at der i Kullestenssand- og Brunfulsformationernes

Terrain tilsammen findes herved 50 □ Mil til Beplantning særdeles skiftet og ahlfri Hede, og altsaa tilstrækkelig Hede til Plantninger i et meget langt Tidsrum. At faae disse Heder efterhaanden tilplantede bør være Opgaven. Hedefletten er der endnu ingen Grund til at befatte sig med.

Af foranførte Betragtninger vil formentligen fremgaa, at vi ere enige med Beretningens Forfatter med Hensyn til det Onskelige i, at de jydste Heder beplantes; men at vi, da vi maa fraraade enhver større Beplantning i Hedefletten, paa ingen Maade kunne være enige i, at Ahlens Gjennembrydning m. v. bør være en uestergibelig Fordring ved de forventede store Stovanlæg i Heden, eller i at Kultiveringsplaner først nogenlunde sikkert kunne lægges, naar der er erhvervet fuldstændig Visshed om de forskjellige Slags Ahl, om de forskjellige Maader hvorpaa Ahlen virker skadelig, og om Midlerne, hvormed den ødelægges; og at vi altsaa lægge mindre Vægt paa de af Forfatteren tilraadede Undersøgelser, idet Ahlen i Hedeplantnings-Spørgsmaalet kun bør og forhaabentlig vil faae en underordnet Betydning, nemlig med Hensyn til de Ahlfletter, der hist og her ville findes i de af os til Beplantning anbefalede Partier af Heden. — Vi gjentage det endnu engang: med de Erfaringer, som vi alt ere i Besiddelse af, bør man i Plantningsspørgsmaalet nu først og fremmest lægge Vægt paa at vælge de rette Plantesteder — og da den ærede Forfatter selv indrømmer, at Plantningen bør indtage den første Plads i vore Heders Tilkulturering — følger atter heraf, at den første Betingelse, for nu at kunne fremme Hedesagen paa rette Maade, er at skaffe sig det størst mulige Kjendskab til vore Heder — eller at tilveiebringe en Hedegeografi.

Dette har det danske Hedeselskab gjentagende betonet meget stærkt, og det er kun ved Hjælp af en saadan, at man, som Tidsskriftet paa et andet Sted udtrykker sig, vil kunne modarbejde saavel en Mis kjendelse, som en Overvurdering af Heden; og da Artiklen gjør sig skyldig i begge Dele, fordi dens Forfatter ikke synes at kjende vore Heder tilstrækkeligt, giver selve Artiklen et Bevis for, hvor vigtig Udarbejdelsen af en Hedegeografi er.

Vi skulle nu gaa over til den Del af Forfatterens Udvikling, der angaaer Engvandingen i Heden. — Han anseer det for muligt, at et Resultat kan opnaaes herved, men dog ikke for sandsynligt, og paastaar: „at det endnu ikke er muligt at

præstere et afgjørende Bevis herfor, thi et nøie Kjendskab og en klar Indsigt i Engvandingsens Virkemaade er endnu ikke opnaaet; velbegrundede Planer og Overslag kunne derfor ikke lægges, et hvert Anlæg af denne Art er derfor en Famlen i Blinde, og der bør derfor anstilles en Række smaa vellebete Forsøg gjen- nem en længere Aarrække."

Vi maa tilstaa, at vi i høi Grad ere blevne forbausede over Driftigheden i disse Paastande. Engvandingkunsten er ikke fra igaar, der haves tilstrækkelige Erfaringer baade her i Landet og i Udlandet, og brugelige og nyttedivirkende Planer til Engvandingens anlæg baade have seet og ville fremdeles see Da- gens Lys.

Det er en Selvfølge, at saadanne, over en Kam skjærende Paastande, som Forfatterens, ikke kunne holde Stik. Lad ham bevise, at alle de alt udførte Engvandingens anlæg i Hedegaardene ere meningsløse og uheldige, eller at de alt indvundne Resultater ikke ere tilstrækkelige, til at man med Udbytte kan arbejde videre. Det vilde blive for vidtløftigt her at behandle Engvandingens sagen for fra, men vi kunne henvise til en Beretning om Engvanding, som Hedeselskabet i disse Dage har indsendt til Ministeriet, og som om nogle Dage vil blive trykt.

Forfatteren nøies imidlertid ikke med hine Paastande; men tilføjer: „at der maatte om endel Aar vil blive stillet et helt andet Krav til Hedens Vandløb, nemlig som Transportmiddel for de der producerede Skoveffekter, og hvis kostbare Vandings- anlæg i Mellemtiden blive udførte, vil Sagen derved præjudi- ceres“.

Atter her en mærkelig Blanding af Under- og Overvur- dering af Hedegaardenes Værd. Thi næsten alle vore store Hede-Vandløb findes i Hedefletterne, hvor vi i det Foregaaende have viist, at der ikke i lang Tid bør være Tale om Plantning. Men selv om Hedefletterne tænkes tilplantede, ville de store Vandløb ikke kunne anvendes til Tømmertransporter paa de Ste- der, hvor Vandløbene egne sig til Engvanding, hvad enten man tænker sig Bramfart eller Anvendelse af Tømmerflaaden.

Karupaa har mellem Agerstov og Hagebro paa en Længde efter Vandløbet af 4½ Mil et Fald af 98 Fod eller c. $\frac{1}{1200}$. Selv et Fald af $\frac{1}{1000}$ vilde fremkalde Vanskeligheder for Bram- fart, og denne er derfor aldeles umulig, medmindre meget kost- bare og talrige Sluser blive byggede. At flaaede Tømmeret ned ad Vandløbene, som f. Ex. i Norge, er heller ikke muligt; thi dertil er Vandstanden i Vandløbene for lav, dertil findes altfor mange Sandgrunde, som idelig forandre deres Beliggenhed, og dertil har Naen altfor mange skarpe og korte Bøininger. Alle

disse Banfæligheder kunne kun staffles tilside, ved at gennemskjære de utallige Engtroge, ved at indsnævre Aaløbet, saa at Vanddybden bliver større, ved at beklæde Aaløbenes Sider, for at gjøre Løbet konstant, og ved desuden ideligt at rense Løbet for Grunde, — Arbeider, der i Kostbarhed og Udstrækning ville overstige Engvandingsanlægene betydeligt — og som vilde gjøre en meget tvivlsom Nytte. Ganske anderledes forholder det sig med den nederste Del af Aaløbene. Mellem Hagebro og Skive har Karupaa en Længde af 2 Mil og næppe 15 Fods Fald; her er Faldet derfor meget mindre, Vandhastigheden ligesaa, Sandgrundene mindre, Vanddybden større — og her kan baade Framfart og Flaadning iværksettes; men her kan Vanding heller ikke anvendes, fordi Faldet er meget for ringe, og derfor kan Forfatterens Kanaliseringsprojekter heller ikke præjudiceres paa de eneste Steder, hvor de kunne anvendes. Som Forholdene ere ved Karupaa, ere de ogsaa ved Hølstebroaa og Skjerna.

Man skulde antage, at en saa vigtig Paastand, som Forfatterens om Aaløbenes Seilbargjørelse, maatte være baserede paa en lokal Undersøgelse. Vi betvivle imidlertid, at den er det, og ialtfald stemmer Resultatet ikke med de Undersøgelser og Forsøg, som dels vi, dels Andre have foretaget i denne Retning. Der er nemlig gjort Forsøg paa dels at pramme, dels at flaae ned ad Karupaa, og Forsøgene have paa det Grundligste viist, hvilke store Hindringer, der først maatte fjernes, førend et Resultat kunde erholdes; Prammen, der var lille, sladdbundet, og kun ladet med 2 Mand, naaede efter en hel Dags møjsommeligt Arbeide kun fra Hagebro til Resen (1 Mils Bei), hvor den, efter mange Gange at være sat paa Grund, maatte vende om. Flaadningen foretoges fra Karup, hvortil der var kjørt et Parti Lømmer fra den 1 Mil fjerntliggende Stendalsgaard's Plantage; men da det blev kastet i Aaen, blev det med det Samme liggende; end ikke en enkelt Stamme var istand til at flyde uhindret ned ad Strømmen, og det hele Parti maatte igjen fisses op ved Karup og pr. Aa transporteres til sit Bestemmelsessted. Disse Forsøg foretoges paa en Tid, da et af Regjeringen udført større Arbeide vilde være lettet betydeligt, hvis Aaen kunde være bleven brugt som Transportmiddel, og vi kunne forsikre, at der hos Vedkommende dengang var den bedste Villie, til at søge dette opnaet.

Det er ikke muligt at fritage sig for den Tanke, at Forfatteren har hentet sin Kanaliseringsidee fra Rampinen, om hvilken han tidligere har givet en udførlig og smuk Beretning. Hvis saa er, bede vi paa Hedens Vegne, om at blive fri for den Slags Storplaner; lad os ikke overvurdere vore Kræfter,

og lad os først lære at kjende vore egne Forhold, førend vi paa dem overføre Forholdene fra Ulandet.

Vi kunne imidlertid saa godt forstaa, at Forfatteren har villet antyde, at Heden trængte til forbedrede Kommunikationsforhold; men paa den anden Side forundre vi os over, at han ikke i sin Artikel stærkere har pointeret denne Trang, især fordi han tidligere har lagt en særdeles Vægt paa Bigtigheden af lette Forbindelsesmidler. Idet vi tillade os at henvise til en af Hedeselskabet udgiven Pjece (Det nye Veilovudkast i sit Forhold til Hedernes Opdyrkning), tillade vi os at slutte med den Udtalelse, at det Offentlige vil kunne gavne Hedesagen mest ved at ubvile Kommunikationsforholdene.

Naar vi i Lighed med den ærede Forfatter skulle opstille nogle fundamentale Sætninger i Spørgsmaalet om Hedernes Benyttelse, da er det disse:

1. En Udarbejdelse af en Hedegeografi er paatrængende nødvendig. Regjeringen bør helst direkte eller ialtsald indirekte medvirke hertil.

2. Agerbruget paa Lerhederne behøver ingen Støtte; det skal nok hjælpe sig selv fremad. Nyt Agerbrug paa de andre Heder er ikke tilstrækkeligt lønnende, til at burde forceres ved noget kunstigt Middel.

3. Det bestaaende Agerbrug i Heden bør støttes ved Udvikling af Engvanding langs de endnu ubenyttede Aaløb, navnlig de større. — Det Offentlige bør indirekte fremme og støtte Privates og Selskabers Virken i denne Retning.

4. De ahlfri Heder i Kullestenslandet og paa de øformige Bakkepartier i Hedesletterne bør hovedsageligen beplantes, og paa Basis af de her i Landet indvundne Erfaringer vil en Plantning paa disse Heder være rentabel. — Det Offentlige bør indirekte understøtte disse Plantninger, navnlig for at lette Anlægskapitalernes Tilveiebringelse.

5. Paa de ahlholdige Hedesletter kan Plantningen endnu ikke tilraades.

6. Det Offentlige bør især medvirke ved Hedernes Opdyrkning, ved at fremkalde gode Kommunikationsforhold.

Bestyrelsen for Hedeselskabet.

F. Mourier-Petersen. E. Dalgas. G. Morville.

Den Energi, som den ærede Bestyrelse for det danske Høvedselskab hidtil har lagt for Dagen, fortjener fuld Anerkjendelse, og ligeledes maa man glæde sig ved at see, at den Famen og Uklarhed, der fremgik af de Avisartikler og Smaapieceer, som paa en Maade ligge til Grund for Selskabets Dannelselse, og som ingenlunde varskede heldigt om dets Fremtid, mere og mere svinde. At det ogsaa er en virkelig Interesse for Høvedsagens heldige Fremgang, der har bragt D^{hr}. til at fremkomme med foranstaaende Bemærkninger, skal jeg bestræbe mig for at tro, om end den mindre heldige Form og Tone, hvori disse paa flere Steber træde frem, synes at vidne om, at der ogsaa ligger andet til Grund for dem, — men naar den ærede Bestyrelse knytter dem som berigtigende Bemærkninger til min Beretning, da kan jeg ikke erkjende dette for berettiget, hvilket nogle faa Mødbemærkninger forhaabentlig ville godtgjøre.

Min Afhandling fremkom som en Beretning til det kgl. Landhusboldningselskab og paa dettes Opfordring. En saadan Opfordring forudsatte naturligvis, at Selskabet navnlig ønskede den Side af Sagen behandlet, som det forud vidste er Vedkommendes særlige Fag, og da jeg er Landmand, maatte det derfor naturligt være Høvedernes Benyttelse til Agerbrug, som jeg særlig maatte foresætte mig at behøje, hvilket Punkt jeg dengang betragtede og vedvarende maa betragte som en vigtig Sag at faae klareret, fordi endnu faa mange Nybyggere og Nydyrkere og store Kapitaler aarlig gaa tilgrunde derved. Dette var altsaa Høveds opgaven for mig og ogsaa det, hvorom den nævnte Afhandling i det væsentlige dreier sig, og først efterat jeg havde gennemgaaet Høvedernes Benyttelse til Agerbrug, henviste jeg til, at deres Benyttelse til Stov maa være den, som der bør lægges særlig Vægt paa, men yttrede strax hertil: „Der er i den aller-næste Tid fra langt klynligere Sider fremkommet faa mange Indlæg i denne Sag — Stovplantning paa Høved —, at jeg ikke her skal indlade mig derpaa; kun er der et Moment, som det forekommer mig, at man ikke altid lægger den tilbørlige Vægt paa, og som jeg kortelig skal berøre.“ — Jeg har altsaa udtrykkelig i min Beretning selv fremhævet, at jeg ikke vilde meddele nogen udtømmende Behandling af Spørgsmaalet om Stovplantning paa Høved, men kun kortelig berøre et enkelt Punkt, som har Betydning, nemlig en omhyggelig Bearbejdning af Jorden før Plantningen, hvad enten det er Sandjord, som er lynngrøet eller som nebe i sig har et fast Lag. Hvorledes kunne D^{hr}. da med Rette foreskifte mig og faa udførlig dvæle ved min Mangel paa ikke at have omtalt Betydningen af til Beplantning at vælge den rette Slags Høved, og

hvorledes kunne de deraf, at jeg ikke omtaler den, ledes til at paatvinge mig den Mening, at jeg ikke mener, der bør tages noget Hensyn hertil, da jeg jo dog udtrykkelig har sagt, at jeg vilde indskrænke mig til at behandle et enkelt Moment — Bearbejdningen. Jeg nævne, at Valget af den rette Slags Træer og den mest passende Beplantningstæthed, to Spørgsmaal hvorom Meningerne endnu ere meget delte, ere af Betydning, og kunde ganske vist her have tilføiet, at ogsaa Valget af Jorberne har stor Betydning, men dels er dette, saavel ved Skovanlæg som ved al anden Plantekultur, saa selvindlysende, at der ingen Meningsforskjel kan være derom, og dels var Vigtigheden af at vælge det rette Jordsmøn og en Beskrivelse af de forskjellige Slags Jordsmøn i Heden, saa stærkt fremhævet i den kort forud fremkomne fortrinlige Afhandling af Forstkandidat Lütken: „Om Skovplantning i det vestlige Jylland,“ hvoraf et Exemplar blev vedlagt min Beretning, at der ingen som helst Grund var for mig til at gaa ind paa denne Side af Sagen.

Af hele det omfattende Hebeplantningsspørgsmaal var det altsaa kun Betydningen af Bearbejdning jeg omtalte; de ærede Herrer mene at maatte fraraade en saadan omhyggelig Bearbejdning for Hedens Vedkommende, navnlig for den ahlbunde Jords, idet de henviser til det Feilagtige i at plante paa denne Slags Jord, saalænge man til godt Kjøb kan faae langt bedre Hede; i dette sidste ere vi naturligvis aldeles enige, saafremt man har frit Valg, men naar det er en Kjendsgjerning, at Folk ikke blot have plantet, men endnu vedblive at plante paa ahlbunden Jord, naar man dernæst ofte i de ellers ikke ahlholdige Sandjorder finder mere eller mindre faste Rødsandslag, og naar endelig den Tid maasse næppe ligger meget fjern, da ogsaa store Stykker af de ahlbunde Heder med Fordel kunne tages ind til Skove, saa forekommer der mig at være Grunde nok til udførlig og stærkt ikke blot at fremhæve Bearbejdningens Fordelagtighed men ogsaa Ahlgjennembrydningens Nødvendighed og til at udtale det Ønskelige i, at Ahlens Dannelse, Virkemaade, Opøsning osv., hvorom vi næsten intet vide, bliver underkastet nøiagtige Undersøgelser. — Det er muligt, at den Tid endnu ikke er kommet, da det vil betale sig at foretage saa store Forarbejder for Plantningen, men jeg har ogsaa kun omtalt det Principrigtige, der ligger til Grund for dem, og udtrykkelig tilføiet: „hvorvidt andre særlig forstlige Hensyn gjøre en saadan Dybbearbejdning mindre rentabel eller ønskelig for vore Forhold, maa jeg overlade Forstmændene at bedømme;“ kun hvor man planter paa Ahl, maa den absolut siges at være en „uestergivelig Fordring.“ At det samme ogsaa engang maa siges for de fleste andre Lynggroede

Jorderes Vedkommende, nærer jeg ingen Tvivl om; Indvendingen om den store Driftskapital ved denne Dykningsmaade reistes ogsaa mod den, da man begyndte paa den paa de hollandske og nordbelgiske Hedesletter og dog vinder den nu der mere og mere Udbredelse; ogsaa hos os begynder den at finde Indgang, saaledes er der mig meddelt, at den forsøgsvis bliver iværksat ved en Hedeplantning i det sydlige Jylland, og paa en sandet Skovgrund i Østjylland, ligesom man ogsaa i en Skov her paa Æerne har begyndt paa det samme. — Den af mine Udtalelser om Ahlgjennembrydningens Nødvendighed med en vis Ret dragne Slutning, at jeg skulde mene al vor Hede at være ahlbunden, kunde man imidlertid kun ledes til ved at forudsætte et saa fuldstændigt Ahlfjendskab, ikke blot til Heden selv, men ogsaa til den store og omfangsrige Hedeliteratur, der allerede foreligger, at enhver Diskussion vilde forekomme mig i saa Fald at være unyttig.

Hvad endelig de to Bemærkninger om Arbejdspriserne i Schrowenhorst og om Skophus Plantagen angaaer, da skal jeg tilføie, at de første, som sagt, bleve meddelte paa Landmandsmødet i Ameršfoord 1860, og findes bl. a. S. ogsaa i „La Néerlande“ af Emile de Laveleye Side 345, og ere i fuld Overensstemmelse med en Del andre Arbejdspriser, som der findes opgivne; — og med Hensyn til Skophus Plantagen skal jeg meddele, at de Bemærkninger, jeg har skrevet om denne Plantage, den eneste af dem jeg har omtalt, som jeg ikke personlig har besøgt, ere mig skriftlig meddelte af en Mand, som af Overførsteren for Jylland var sendt derhen for at undersøge Sagen, og uddragne af den Rapport, som han i denne Anledning indsendte.

Den anden Del af D^Hrr's Bemærkninger vedrøre mine Ytringer om Engvanding, og da disse kun vare saa, og da det forkortede Referat, som D^Hrr. meddele, ikke gjengive dem rigtig, maa jeg stille den virkelige Ordlyd af mine Ytringer og Referatet ligeoverfor hinanden:

Jeg skrev:

„Hvad det bestaaende Agerbrug skulde være for Opdyrkingen af Kanterne i Heden, har man til forskjellige Tider stærkt fremhævet, at Engdragene og kunstige Engvandingens anlæg ved Hedeaaernes Vand skulde være for en Opdyrkning i det Indre, og endnu for nyere fremkommet et løst Overflag,

D^Hrr. referere:

„Vi skulle nu gaa over til den Del af Forfatterens Udvikling, der angaaer Engvandingen i Heden. Han anseer det for muligt, at et Resultat kan opnaaes herved, men dog ikke for sandsynligt, og paa-staaer: „at det endnu ikke er muligt at præstere et afgjørende Bevis herfor, thi et nøie Kjend-

ifølge hvilket der skulde kunne dannes 30000 Tdr. Land Eng i Heden, „og som atter vilde kunne afgive en sund Basis for et femdobbelte saa stort Agerbrug, eller paa mere end 15 □ Mil Agerland.“ Dette er muligt, men ikke sandsynligt, og der foreligger endnu intet Afgjørende til støttende Bevis derfor; ligesom Hebeopdyrking i det Hele har ogsaa Engvanding paa Heden ofte i Diebliftet givet et blændende Udbytte uden at afføde et varigt heldigt Resultat. Grundene hertil ere ovenfor paaviste for selve Hebeopdyrkingens Vedkommende, for Hebevandingens er det endnu umuligt klart at paapege dem, thi et nøie Kjendskab og en klar Indsigt i dens Virkemaade er endnu ikke opnaaet, vel begrundede Planer og Overslag kunne derfor ikke lægges, og ethvert Anlæg af denne Art er derfor paa en Maade en Familien i Blinde.

At der imidlertid kan stiftes nogen Gavn i denne Retning anseer jeg for rimeligt, men før der strides til at udføre nogen Plan for en stor omfattende Benyttelse af Vandet, bør der anstilles en Række smaa vellebede Forsøg gennem en længere Aarrække, thi af nogle enkelte Aars Forsøg erholdes kun et høist usikkert Resultat.“

Jeg har altsaa ikke draget i Tvivl at et Resultat kan naaes, jeg har netop udtrykkelig baade her og andetsteds sagt, at jeg betragtede det som rimeligt, at Hebevandingen kan gjøre nogen Nytte, men det jeg har draget i Tvivl, det er, at Engvandingen i Heden skulde kunne finde Sted i et Omfang, saa

skab og en klar Indsigt i Engvandingens Virkemaade er endnu ikke opnaaet; velbegrundede Planer og Overslag kunne derfor ikke lægges, ethvert Anlæg af denne Art er derfor en Familien i Blinde, og der bør derfor først anstilles en Række smaa vellebede Forsøg gennem en længere Aarrække.““

det samme eller et lignende Resultat, som det jeg havde citeret (30000 Edr. Land), skulde kunne naaes; det jeg har draget i Tvivl, det er Paastanden om, at der i Heden skulde kunne dannes saa store Engarealer af en saadan Beskaffenhed, at de kunne afgive en sund Basis for et femdobbelst saa stort Agerbrug, det er mod Paastande af denne Art jeg har udtalt mig; den ærede Bestyrelses engvandingstyndige Medlem burde særlig følt sig kaldet til at forsvare disse Paastande, der skyldes ham selv, men i det Sted udelades de og mine Ytringer refereres som om det var al Engvanding i Heden, jeg havde draget i Tvivl; — en sliq Maade at referere paa behøver ingen Betegnelse, den skal blot kort og bestemt tilbagevises. Og det er med den samme og dengang ten nyeste Paastand i denne Retning for Die, at jeg i de følgende Linier tilraader Forsigtighed, tilraader først at indsamle Erfaringer, inden store kostbare Anlæg paabegyndes, ved først at udføre mindre vellebete Forsøg, eller hvad der er selvsølgeligt, hvor saadanne allerede ere udførte og have afgivet en tilstrækkelig klar lokal Belysning af Sagen, da at samle og bearbejde disse for at vinde et nogenlunde sikkert Grundlag, inden man skrider til de store Anlæg, hvilke jeg ingenlunde har protesteret mod, men netop, som ovenstaaende Citat viser, stillet som et Fremtidsmaal, om jeg end ganske vist ikke troer, at de ville blive af den omfattende og grundige Betydning, som den ærede Bestyrelse mener. — Har jeg da nu ikke haft gode Grunde til at tilraade Forsigtighed og yttre Tvivl ligeoverfor Paastande af denne Art; jo, jeg har, og D^Hrr. burde have vidst det, thi jeg gav dem mine Grunde derfor ved Landmandsmødet i Aarhus, men man undgik at berøre dem under Diskussionen, og de staa vedblivende uimodsagte.

D^Hrr. bebrejde mig, at jeg mener, at man endnu ikke har faaet et nøie Kjendskab eller en klar Indsigt i **Hedevandingens Virkemaade**. Dette undrer mig; thi have de virkelig et saadant Kjendskab og en saadan Indsigt, kunne de virkelig tilfredsstillende klare for sig selv og os andre, hvorfor det hændes, at Hedevandinger, der i Diebliffet have kunnet give blændende Udbytte, ofte ikke i Længden afføde heldige Resultater, eller under hvilke Forhold det er muligt for Græsplanten at berøve Hedeavaudet nogle af de sparsomt opløste Stoffer; vide de hvilken Virksomhed Planternes Vand- og Landrødder, spille i saa Henseende, — en Sag, man ikke ret længe har været opmærksom paa, men som sikkert er af særlig stor Betydning ved en ret Forstaaelse af Vandingsens Virkemaade, — eller for at samle disse og en Del andre Spørgsmaal i Et, vide D^Hrr., hvilket Forhold der maa være mellem den

Mængde Vand, man under de forskellige Lokaliteter maa bruge, og Mængden af de frugtbargjørende Stoffer, der ere i det; indsee de og kunne de for os andre forklare, hvorfor der behøves Vand fra mange Tdr. Land for at vande 1 enkelt, saaledes at det kan have nogen Virkning, naar dog Regnvandet, der aarlig løber bort fra 1 Td. Land, i Reglen indeholder flere opløselige Næringsstoffer, end der ville være nødvendige for at frembringe selv den kraftigste Græsafgrøde; — vide de alt dette, som vilde kaste et længe savnet og efterstræbt Lys ind over Høvedvandingens Virkemaade, og som dog maa siges at være nogle af de vigtigste Faktorer for en klar Indsigt i denne, da ville de dermed kunne opløse alle os andre, der indrømme vor Mangelfuldhed i dette Kjendskab, thi hidindtil er jeg ikke ene om denne Uvidenhed, men deler den med alle andre; da vilde Engvandingstunsten føres paa Veie til fra en uforklaret Empiri at naae hen imod en videnskabelig og sikker Begrundelse.

Men de Dhrr. have næppe et saadant Kjendskab; i det mindste tyder den eneste offentlige Meddelelse, der mig bekendt foreligger fra dem i saa Henseende, nemlig en lille Bog om „Engvanding i Heden“ af Kapt. Dalgas, ikke hen derpaa; thi det vigtige Spørgsmaal om Vandens Betydning og Virkemaade ved Planternes Ernæring, — hvilket dog maa kaldes Hovedsagen, ihvorvel ogsaa den tekniske Udførelse af Kanaler og Anlæg ikke skal fratjendes Betydning, — bliver der behandlet paa en Maade, der muligvis kan tilfredsstille nogle Læsere, men som alle de, der søge at sætte sig grundig ind i Sagen, ikke kunne tage for fyldestgjørende.

Nei, Sagen er den, vort Kjendskab til Vandets Virkemaade er høist mangelfuldt; selv en Del af de praktiske Erfaringer paa dette Omraade ere endnu meget vakkende, og have endnu ingenlunde vundet den Klarhed, som Erfaringerne vedrørende Høveds Benyttelse til Agerbrug, hvormed jeg netop sammenholdt dem for at gjøre indlysende den store Ullighed, der er mellem Soliditeten af de indhentede Erfaringer paa de 2 Omraader; mange af de Erfaringsfætninger, der have om Høvedvandet og dets Virkemaade, staa derfor endnu uforklarede og uforstaaelige for os; Planer og Overslag kunne derfor ikke fuldstændig begrundes ad denne Veie, den videnskabelige, men en stor Del af Erfaringsfætningerne maa saa at sige prøves igjen for hver given Lokalitet. Det er da ogsaa dette jeg i de paafølgende Linier tilraader, idet jeg fuldt vel indseer, at det vil skorte paa Kræfter til i den første Tid at klare Sagen ad den videnskabelige Veie, (den eneste der imidlertid giver almenlydige Anvisninger); jeg mener netop derfor, at man bør gaa den empiriske Veie, og indsamle Erfaringer for de enkelte Tilfælde og Lokaliteter, inden

man skrider til at udføre Planer for store omfattende Benyttelser af Vandet; gjøre D'Her. dette, da ere vi jo for saa vidt enige, gjøre de det ikke, da frygter jeg for, at deres paaberaabte „tilstræffelige Erfaringer“ tilsidst vilde vise sig at være meget utilstræffelige, — men det ville da unøgtelig ikke være første Gang, at man i Hedesager har opfordret til at arbejde paa Basis af saakaldte tilstræffelige men uforstaaede Erfaringer, som desværre altfor ofte have ført til Fordærv. Det er muligt, at det forhaandenværende Materiale af solide Erfaringer fra Sjællands Hedevandinger er større, end jeg antager, saa at større Engvandingsplaner muligvis allerede nu velbegrundet kunne iværksættes paa flere Steder, end jeg havde troet, men Beskyldningen for at jeg skulde mene alle hidsværende Engvandinger at være mislykkede og meningsløse er i hvert Fald aldeles grundløs.

Det var mod saa umotiverede Overslag og Planer, som det af mig citerede, at jeg vilde advare; det var en lignende Tvivl jeg maatte føle mig opfordret til at rette mod de i Aarhus Landmandsmøde meddelte Planer for en Vanding med Karupaa, — ikke imod at der i det Hele taget med Fordel vil kunne vandes ved denne, thi efter de af Hr. Kapt. Dalgas meddelte Oplysninger havde jeg ingen Ret til at drage dette i Tvivl, — men hvad jeg med Rette maatte betvivle, det var, at saa omfattende Planer, som de meddelte, vilde føre til et tilfredsstillende varigt Resultat, thi gennemføres de i Virkeligheden saaledes som de der meddeltes, da vil man der langfra faae den Vandmængde til hver Td. Land, som Kapt. Dalgas selv nogle Maaneder forud i sin Bog angav for at være det mindst mulige Kvantum, man maatte nøies med; og det var en lignende Tvivl jeg rettede mod den ved samme Møde nævnte Plan at vande 15,000 Tdr. Land med Skjernaens Vand, idet jeg godtgjorde, at man efter den nævnte Beregningsmaade for Vandbehovet næppe vilde faae mere Vand end til omtrent $\frac{1}{4}$ af dette Areal. Og — jeg tør maasse formode, at mine Yttringer i saa Henseende ikke have været unyttige, men at ogsaa de bl. a. have været medvirkende til, at Skjernaas Projektet med de 15,000 Tdr. Land, der utvivlsomt vilde være mislykket, synes at blive opgivet.

Jeg har altsaa ingenlunde, saaledes som D'Her. have lagt mig i Pennen, opponeret mod ethvert Brug af Hede Vanding, men endog udtrykkelig sagt „at jeg anseer det for rimeligt, at der kan stiftes nogen Gavn i denne Retning“; jeg har kun opponeret mod det Misbrug, der til forffjellig Tid foreslaaes gjort med den, og for end yderligere at antyde dette, stillede jeg netop den kort forud fremkomne Plan til Misbrug af

denne Art i Spidsen for de faa Bemærkninger, jeg i min Afhandling lod indflyde om Engvanding, og som indskrænkede sig til det ovenfor gjengivne Citat; — man har ment at kunne afvise disse faa Bemærkninger, men, som jeg troer nu at have viist, uden skjellig Grund.

Endnu een Ytring har man ment at burde angribe, og det er den Tanke, der udtrykkelig ved et „maasse“ kun er fremsat som en Mulighed, nemlig at der om en Del Aar kunde stilles Krav til Hedens Vandløb som Transportmiddel af de paa Hedens producerede Skoveffekter. Jeg tager maasse Feil i dette Punkt, men kan dog endnu ikke opgibe Formodningen om, at dette paa mange Steder med Tiden vil kunne stee, og D'Hr.s Meddelelser om de Forsøg, der ere gjorte dermed, vise jo netop, at jeg ikke har været ene om Tanken, ligesom de ogsaa vise, at Aaløbet just ikke behøver at gaa midt igjennem de eventuelle Skove for at blive disse til Nytte. —

Jeg troer herved at have besvaret de forskjellige Punkter i D'Hr.s Bemærkninger til min Beretning, og da jeg tillige troer at have viist, at deres korrigerende Form ikke i og for sig er begrundet, paatrænger uvilkaarlig det Spørgsmaal sig, om der da er nogen anden særlig Grund til, at den ærede Bestyrelse for Hedelseskabet har fundet sig opfordret til at skrive imod mig. Jeg har ved Gjennemlæsningen af D'Hr.s Bemærkninger ikke kunnet frigjøre mig for den Tanke, at Bestyrelsen for Hedelseskabet mener i mig at see en Modstander af dettes Virksomhed, hvori den end yderligere finder sig bestyrket ved, at jeg ikke i min Beretning har omtalt Hedelseskabet eller dets nu aargamle Virksomhed. Hvis jeg havde skrevet Beretningen i December, da den blev trykt, kunde jeg ikke undladt i flere Punkter at tage Hensyn til Selskabet og dets Virksomhed ligesom til flere forrige Sommer udkomne Piecer, men min Beretning blev indsendt d. 25de Mai f. A., hvilken Dato ogsaa findes trykt under Beretningen i Tidsskriftet, og paa den Tid var Selskabet først i sin Vorden, og det var endnu ikke let at see, i hvad Retning det vilde gaa.

Da den samme Mening om mit Standpunkt ligeoverfor Hedelseskabet alt er fremkommet offentlig et Par Gange tidligere fra andre Sider, uden at jeg dog hidtil har troet det nødvendigt at imødegaa den, skal jeg nu ikke længere lade den henstaa uimodsagt. Jeg skal derfor kortelig meddele: Vaade medens jeg for en Del Aar siden praktisk deltog i Driften af Hebejord, og medens jeg nu senere har været henviist til blot ad Studiets Bei at lysle dermed, har jeg ganske særlig interesseret mig for enhver fordelagtig Benyttelse af denne Slags Jord og glædet mig over ethvert godt Middel til Sagens Fremme. For

Offentligheden tør jeg ogsaa tro at have aflagt Bidnesbyrd derom, baade i min Beskrivelse af Heden i Kempen, og i den Afhandling, der her har været Gjenstand for Angreb, — men een Ting have de senere Aar og navnlig en Reise i Udlandet lært mig, og det er, at man skal være forsigtig med Heden, at man endelig ikke skal tro, at der er en let tilgængelig Guldgrube derude; jeg har seet for mange baade store og smaa Anlæg, skjøndt udførte med Dygtighed og Kapital, gaa til Grunde, fordi de vare baserede paa korte Erfaringer, som man rigtignok selv erkjendte for helt uforstaaelige, ja mærkværdige, men som man dog ansaa for „tilstræffelige“; formange Millioner, samlede ved Nationalbidrag, være begravede, fordi man havde opblusset den store ukyndige Almenhed med fantastiske Billeder, — til at jeg ikke skulde ønske mit Fædreland forstaaet for noget lignende; derfor maatte jeg, da jeg saae, hvorledes man ogsaa her begyndte ved Smaaapieceer og Avisartikler at opbluse Folk, paataage mig den langtfra behagelige men nødvendige dæmpende Rolle, derfor maatte jeg fremfor alt forbre Barsomhed hos dem, der hød sig frem til at være Ledere, noget, der synes at ville blive erhvervet, men som i hvert Fald ikke var tilstede fra første Færd. Og selv om min Opposition ikke skal bære andre Frugter, end at den har været en betimelig Dæmper paa en opildnet Tendent's til at grundlægge nye Agerbrug i Heden, eller at den har bidraget til at forhindre Enganlæg under Forhold, hvor den sikkert Ruin ventebe dem, saa maa den dog siges at have været paa sin Plads og gjort sin Nytte.

De Afhandlinger, der fremkom i den nærmeste Tid før Dannelsen af Selskabet, og som vel paa en Maade kunne siges at have fremkaldt dette, forekom mig ingenlunde stiffe til at vække nogen Tillid til det, men maatte tvertimod opfordre Kritiken til at komme frem. Heldigvis har Selskabet dels ikke adopteret, dels modificeret flere af de Fremgangsmaader ved Hedernes Frugtbargjørelse, som der vare antydede, og om jeg derfor end ikke fuldt kan samstemme med Selskabets ærede Bestyrelse, saa troer jeg dog, at man maa ønske det støttet og fremmet, hvilket jeg allerede tidligere (1ste Hefte, Side 2) har udtalt. Det er derfor naturligtvis ikke Uvillie, der dikterer Kritiken, men kun Duffet om at bidrage Sit til at værne mod det, man maa betragte som Feilgreb; og denne forhindrer naturligvis ikke, at man ligesuldt anerkjender den varme Interesse og Selvopoffelse for Sagen, som Selskabets ærede Bestyrelse lægger for Dagen.